

ФОРМУВАННЯ У ПІДЛІТКІВ ГОТОВНОСТІ ДО ЕКОЛОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В НЕФОРМАЛЬНІЙ ОСВІТІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН

Висвітлено та узагальнено практичний досвід формування готовності підлітків до екологічної діяльності в неформальній освіті країн Європи, зокрема Польщі, Чехії, Великобританії, Норвегії, Німеччини, Франції та Фінляндії. Обґрунтовано важливу роль неформальної екологічної освіти у вихованні підростаючого покоління на сучасному етапі.

Ключові слова: *неформальна освіта, екологічна діяльність, неперервна освіта, позашкільні заклади.*

Нині європейські країни, які виходять на політичну арену як розвинені, повинні мати відповідну систему освіти, доступну та якісну для всіх прошарків населення. Неформальна освіта з екологічної діяльності на рівні з формальною освітою відіграє важливу роль в освітньому просторі європейських країн.

Проблему неформальної освіти як складової неперервної освіти висвітлено у наукових працях зарубіжних авторів Р. Дейва, К. Куллена, М. Форесті, П. Девіса, М. Ераута, Д. Філда, П. Фордхема, Х. Коллі, П. Ходкінсона та інших.

Метою статті є аналіз досвіду неформальної освіти в країнах Європи та сприяння практичній реалізації європейських досягнень.

Як свідчить аналіз наукових досліджень, розвиток неформальної освіти є важливим, закономірним чинником розвитку демократичних процесів у галузі освіти. Її актуальність засвідчують нормативні документи міжнародних організацій: ЮНЕСКО, Європейського Союзу, ООН, Міжнародної організації праці, РЄ. Меморандум Європейської Комісії 2000 року містить важливі рекомендації щодо розвитку неформальної освіти, яка дає молоді й дорослим змогу набувати знань, умінь і навичок, формувати власні погляди й адаптуватися до постійних змін у соціальному середовищі.

Неформальна освіта, згідно з Міжнародним стандартом класифікації освіти, розробленим ЮНЕСКО (International Standard Classification of Education, ISCED, 1997), визначається як будь-яка організована систематична освітня діяльність, що проводиться поза межами формальної системи для забезпечення окремих підгруп населення обраними видами навчан-

ня. При цьому програми неформальної освіти можуть мати різну тривалість та надавати або не надавати сертифікат після завершення навчання [4, с. 10].

За визначенням Д. Лівінгстона, неформальна освіта — це навчальна діяльність, що зумовлена освітніми потребами, прагненнями молоді до оволодіння необхідними знаннями чи вміннями, яка відбувається за межами програм освітніх закладів. Тобто, неформальна освіта охоплює усе навчання поза програмами формальних освітніх закладів [7, с. 5-23].

Європейська неформальна освіта орієнтована переважно на підростаюче покоління та визначається такими поняттями, як солідарність, товариськість, колективне навчання та соціальні навички, чим докорінно відрізняється від формальної освіти, у центрі якої — індивідуальні пізнавальні досягнення.

Неформальна освіта провадиться здебільшого за межами формальної освітньої системи та є добровільною. Вона охоплює широкий спектр навчальних полів, таких як: молодіжні клуби, спортивні асоціації, волонтерські служби, професійна діяльність та багато інших видів діяльності, які надають досвід навчання. Неформальна освіта має менш структурований навчальний план та набагато менші повноваження у видачі дипломів, що зумовлює її слабку соціальну та фінансову позицію.

Неформальна екологічна освіта посідає особливе місце в навчальному середовищі європейських країн. Крім позашкільних закладів, у ній діють асоціації, фонди і центри неформальної освіти, палаци молоді, йорданські сади, молодіжні центри, які зосереджені на поширенні об'єктивної екологічної інформації з метою поглиблення екологічних знань та створення умов для самоосвіти громадян. Це засвідчує Міжнародна спілка охорони природних ресурсів, створена у 1948 році з ініціативи ЮНЕСКО. Одним із головних завдань спілки визначено поширення знань про природу, відтворення та збереження її багатств. Постійна комісія з питань освіти розгорнула активну просвітницьку діяльність з екології в багатьох країнах.

Так, у Польщі існує 142 центри неформальної освіти, що належать до Національної ради позашкільної освіти, 42 організації, що входять до складу Польської асоціації позашкільної освіти. Неформальна освіта дає дітям унікальну можливість розкрити й розвинути свої таланти та здібності. Варто наголосити на важливості екологічної діяльності молодіжних еко-

логічних громадських організацій, які здійснюють виховання екологічно свідомої особистості через цікаву екологічну роботу з дітьми та молоддю. До них належать: Скаутський рух з охорони навколишнього середовища, Зелена бригада, Природниче товариство «Лелека».

Найвідоміші національні громадські екологічні організації (рухи), що нині діють на території Польщі: Польський екологічний клуб, Ліга охорони природи, Федерація зелених, Захисники прав тварин та вегетаріанського руху, Польське товариство охорони дикої природи та інші.

Ліга охорони природи (Liga Ochrony Przyrody) є найбільш давньою екологічною організацією у країні, її було створено 1989 року у підпорядкуванні урядові країни. Емблема — зображення зубра з назвою організації. Основними підрозділами ліги є клуби та гуртки, що діють в дитячих садках, школах, гімназіях та інших установах. Серед основних завдань Ліги охорони природи: проведення освітніх заходів з метою формування у молоді дбайливого ставлення до навколишнього середовища, популяризація знань про природу та її охорону, заохочення молоді до активних дій, спрямованих на охорону навколишнього середовища, контроль за дотриманням законів з охорони природи і втручання у разі випадків його недотримання. Ліга охорони природи видає щомісячний журнал під назвою «Природа Польщі» для шкільних навчальних закладів країни.

Польський екологічний клуб (Polski Klub Ekologiczny) — найбільша громадська організація, що почала діяти на території Польщі з 1980 року і нині налічує понад 4000 осіб. Найактивніше вона працює в Кракові, Познані, Гданську, Вроцлаві, маючи статус некомерційної громадської організації. Основна мета її роботи полягає в розвитку та системному покращенні навколишнього середовища, а також у поширенні екологічної освіти серед громадськості. Пропагується також раціональне використання природних ресурсів та збереження рівноваги між навколишнім середовищем і розвитком цивілізації, від чого залежить якість життя на Землі [10].

У Чеській Республіці неформальна освіта провадиться поза формальною системою освіти. Йдеться про організований навчально-виховний процес поза межами встановленої офіційної шкільної системи. Таке навчання є добровільним; його організаторами виступають об'єднання дітей і молоді, шкільні організації освіти за інтересами — насамперед цент-

ри вільного часу, освітні агентства, клуби, заклади культури тощо.

Освіта сталого розвитку в Чеській Республіці слідує за екологічною освітою, яка почала поширюватися з 1990 року у відповідь на проект ЮНЕСКО, який реалізовувався у той час. Значущість екологічної освіти була підтверджена активною проектною діяльністю шкіл та вчительських екологічних об'єднань, наприклад Клубу екологічної освіти, заснованого в 1995 році. Проект «Зелений міст», який функціонує на кошти ЄС, зосереджений на навчанні експертів з відновлюваних джерел енергії. 14 середніх шкіл з різних частин країни взяли участь у цьому проекті.

Для підлітків у Чеській Республіці організовуються екологічні конференції, на яких учасники представляють власні проекти, присвячені різноманітним проблемам захисту навколишнього середовища та сталого розвитку. Міжнародний проект Еко-школа в галузі екологічної діяльності школярів реалізується не лише в Чехії, але й у 52 країнах світу за участі понад 25 тис. школярів [9].

Одним із яскравих прикладів надання неформальної освіти в Чехії є дитячий та молодіжний фестиваль «Бамбіріада». Його організатором є Чеська Рада в справах дітей та молоді. Підтримує також цей проект Міністерство освіти, Міністерство оборони та Армія Чеської Республіки. Генеральним партнером є велика страхова компанія Generali, а медіальними партнерами — чеське телебачення та радіо. Лейтмотив заходу — соціальна програма за межами школи. Головна мета фестивалю — допомогти дітям вибрати заняття та об'єднання, які б вони хотіли регулярно відвідувати у вільний від занять час. Театральна та музична самодіяльність, спорт, комп'ютерні ігри, рукоділля, туристичні та скаутські відділення, знайомство з військовою справою, — ось неповний перелік напрямів за інтересами. У дітей та молоді є можливість побувати в індійському селищі, зазирнути в кам'яне століття, проїхатися на коні, зайнятися керамікою або малюванням на склі [2, с. 5-6].

Позакласна робота посідає важливе місце у формуванні екологічної культури британських школярів, оскільки забезпечує неперервність екологічної освіти та має безперечні прерогативи в екологічній діяльності, порівняно з навчанням у класі. До позашкільних закладів, що займаються екологічною діяльністю та вихованням школярів у Великій Британії, належать музеї, бібліотеки, зоопарки, національні парки, різно-

манітні молодіжні організації, товариства охорони навколишнього середовища та інші громадські й державні установи.

Молодіжні організації відіграють значну роль у позакласній екологічній діяльності країни. Серед них особливо слід відзначити організацію скаутів, яку було засновано в 1907 році британським військовим Р. Бейден-Пауелом. Організація використовує власну програму виховання, що передбачає залучення учнів до практичної природоохоронної діяльності. Навчити молодь гуманного ставлення до навколишнього середовища й усього живого є пріоритетним завданням подібних організацій. Виховання скаута означає постійний контакт з природою, яка є не тільки об'єктом вивчення, але й засобом навчально-виховного процесу [3, с. 104].

Музеї та художні галереї також є важливими в неформальній екологічній діяльності підлітків. Вони мають велику базу для навчання та пропонують взаємодію з реальними речами — картинами, скульптурами та садовими інструментами. Музей науки та виробництва в Манчестері та Музей Нотінгема організують літні школи для молоді, в яких поряд із навчанням грамоти та письма організується екологічне виховання дітей, залучення їх до екологічної діяльності шляхом прикрашання території музею, будівництва скульптур із природних матеріалів.

Зміст екологічної освіти та екологічної діяльності у Німеччині розробляється відповідно до сучасних підходів розуміння як проблем навколишнього середовища, так і актуальних завдань підготовки підростаючого покоління до життя. Значний вплив на емоційно-вольову сферу особистості дитини мають такі методи неформальної екологічної освіти, як: екскурсії, польові практикуми, вечори, вікторини, рольові ігри, практична діяльність з охорони рослин та тварин, благоустрій та озеленення шкільного двору, території селища, міського району тощо, переважно в районі проживання школяра, польові практикуми, що формують у підлітків відповідальне ставлення до природи [3, с. 188-191].

Як зазначає О. К. Шульженко, у Німеччині функціонують природні школи, в яких основою екологічної освіти виступає так звана «педагогіка переживань» (*Erlebnispädagogik*), яка сприяє адекватному «баченню» себе у навколишньому середовищі та правильному сприйняттю природного світу. У рамках «педагогіки переживань» використовується і «лісова педагогіка» (*Waldpädagogik*), заснована на взаєминах між лісом,

людиною і навколишнім середовищем, а також на інформації про економічне використання лісових багатств. Лісові молодіжні центри Баварського державного лісгосподарського управління у містах Хоенау (національний парк «Баварський ліс») і Лауенштейн (природний парк «Франкенвальд») можуть слугувати наочним прикладом втілення лісової педагогіки. Вони передбачені здебільшого для школярів, іноді використовуються як шкільні туристичні бази. Ці заклади не можна назвати школами: вони працюють без навчальних програм, лекцій та інших форм, притаманних шкільному навчанню.

У Німеччині також діє екологічний проект «Сільська ластівка». Школярі на Байкалі та на Боденському озері вчать берегти живу природу і, обмінюючись досвідом та враженнями, беруть участь у практичній роботі зі збереження біологічного виду «сільська ластівка». Школярі 10-14 років із 10 сільських шкіл Республіки Бурятія під керівництвом місцевих координаторів (БДЦ «Грань») збирають інформацію про особливості цього виду птахів, активно спостерігають за ластівками у природних умовах, ведуть щоденники спостережень, беруть участь в екскурсіях і святах, творчих конкурсах та багато іншого. У Німеччині учні спостерігають за ластівками на Боденському озері за підтримки дорослих із GNF та BUND (Спілка охорони природи Німеччини) [6, с. 94-97].

Виховання дітей у сучасній Франції розглядається як колективна відповідальність держави, державних органів управління, органів місцевого самоврядування, громадських організацій. 19 липня 1998 р. Міністерство національної освіти видало спеціальний указ про організацію вільного часу дітей, який передбачає підписання проектів на міському рівні (BOEN), що регламентують організацію позашкільної й позакласної діяльності дітей територіальними співтовариствами.

Широкого застосування у Франції набули «лісові класи» (classes de foret), що проходять у формі екскурсій у ліс, парк, на берег річки чи моря, до зоопарку або музеїв. Під час таких заходів діти безпосередньо знайомляться із природним різноманіттям, притаманним тій місцевості, де вони мешкають. Музеї ж та зоопарки дають можливість вивчати видові та родові особливості тварин і рослин інших регіонів та країн світу. Особлива увага вихованців звертається на фактори антропогенного впливу, від яких потерпає безпосередньо Франція та інші країни (насамперед різні види забруднень, зниження якості природного довкілля, стрімке зростання урбаністичних процесів тощо) [1].

Активний розвиток екологічної освіти у Скандинавських країнах розпочався з утворення Кооперації діяльності з питань культури. Основою планування освітньої роботи в галузі навколишнього середовища став норвезький проект, в якому визначено мету екологічної освіти: учні мають поважати і цінувати життя в усіх його проявах; розуміти залежність людини від навколишнього середовища і природних ресурсів; мати чітке уявлення про проблеми природи сьогодення; знати права та обов'язки кожного громадянина і всього суспільства загалом щодо навколишнього середовища; набувати знань, навичок, умінь, щоб робити посильний внесок в охорону природи.

Відкрита система общинної школи забезпечує співпрацю школярів та дорослих у життєдіяльності місцевої громади. Ця система успішно діє і нині та застосовується в неформальній екологічній діяльності європейських країн. Так, сучасна норвезька школа Брічхелл стала центром вирішення актуальних для близького оточення екологічних проблем. Мешканці общини збирають відходи різних видів (пластикові відходи, старі прилади та інструменти), щоб запобігти їх спаленню на відкритій місцевості. Зібране складається спільними зусиллями на горищі приміщення школи. Потім меру міста надсилається прохання прислати вантажівку, і відходи вивозяться. Ця ж община є ініціатором боротьби з фосфатними пральними порошками, які забруднюють навколишнє середовище. Агітація та пропагування всілякими способами — шлях вирішення школою цієї проблеми [5, с. 12-13].

У Фінляндії також діють школи природи, які можуть бути як частиною формального навчання на всіх рівнях, від дитячого садка до університету, так і закладами неформальної освіти. Діяльність школи не обмежується територіально та може провадитися організаціями, муніципальною владою або приватним сектором у «школах природи» або «школах довкілля». Головна мета навчання в таких школах зосереджена на наданні природничих знань та виконанні вправ на природі. Учні активно навчаються, діючи практично. Вони отримують інформацію через власні почуття за допомогою дослідження, подорожі й гри; питання, які вони мають вирішувати, відповідають їхньому вікові [8, с. 4].

Проведений теоретичний аналіз практики досвіду європейських країн в галузі екологічної діяльності доводить, що країни Європи приділяють особливу увагу неформальній екологічній освіті дітей. Неформальні екологічні організації

залучають учнів до екологічної діяльності різних напрямів, озброюючи їх знаннями про навколишній світ та прищеплюючи повагу і бережливе ставлення до усього живого.

Література

1. Взаємодія школи та соціального середовища у вихованні учнів коледжів і ліцеїв Франції [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://disser.com.ua/contents/27524.html>. – Назва з екрана.
2. Зарубежный опыт предоставления услуг в сфере дополнительного образования детей / Д.С. Молоков // Ярославский педагогический вестник. – 2013. – № 1. – Том II (Психолого-педагогические науки). – С. 1-7.
3. Марченко Г.В. Історія виникнення і розвитку екологічної освіти школярів у Великій Британії // Гуманітарні науки. – 2005. – № 1. – С. 97-106.
4. Меморандум Європейської Комісії 2000. Рекомендація 1437 (2000) Про неформальну освіту. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.bologna-berlin2003.de/pdf/MemorandumEng.pdf>. – Назва з екрана.
5. Парфилова Г. Г. Экологическое воспитание младших школьников в семье : дисс. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 / Гульфия Габдрахмановна Парфилова. – Казань, 2003. – 173 с. – Библиогр.: с. 12-13.
6. Шульженко А. К. Развитие эколого-эстетической культуры личности в современной Германии / А. К. Шульженко // Педагогика. – 2003. – № 1. – С. 94-97.
7. Colley H. Informality and formality in learning / H. Colley, P. Hodkins, J. Malcom // Lifelong Learning Institute University of Leeds. – pp. 15-23.
8. Environmental Education in Finland – A Case Study of Environmental Education in Nature Schools. Eila Jeronen, Juha Jeronen & Hanna Raustia (2009) International Journal of Environmental & Science Education. – Vol. 4, No. 1. – pp. 1-23.
9. Informal country report. Czech Republic. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.unesco.org.
10. Polski Klub Ekologiczny [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pke-om.most.org.pl/>.

В статтє представлен и обобщен практический опыт формирования готовности подростков к экологической деятельности в неформальном образовании стран Европы, в частности Польши, Чехии, Великобритании, Норвегии, Германии, Франции и Финляндии. Обоснована значимость неформального экологического образования в воспитании учащего поколения на современном этапе.

Ключевые слова: неформальное образование, экологическая деятельность, непрерывное образование, внешкольные учреждения.

I. M. Kolodko

The Formation of Teenagers' Readiness to Ecological Activity in Non-Formal Education of European Countries

The Institute of Problems on Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine (9 Berlynskoho Str., Kyiv, Ukraine).

In the article, the term «non-formal education», as it is understood in European countries, is analyzed. The meaning of this term is closely connected with the term «out-of-school education». The practical experience of the formation of children's readiness to ecological activity in the non-formal education of European countries is clarified and generalized. This experience will be used in future for comparison of formation of ecological activity in Ukraine and Sweden. The investigation of non-formal ecological education in European countries helped to distinguish positive points of organization of ecological activity in these countries. Meanwhile, the important role of some non-formal ecological organizations in the education of the young generation is substantiated in the article. Ecological organizations involve children in ecological activity of different trends, educate them to be responsible for the future of Earth. It is pointed out that non-formal ecological organizations equip pupils with knowledge about environment and teach them to respect all living things.

Keywords: non-formal education, ecological activity, continuous education, out-of-school organizations.

References

1. Vzaiemodiia shkoly ta sotsialnoho seredovyschcha u vykhovanni uchniv koledzhiv i lytseiiv Frantsii [Cooperation of school and social environment in education of pupils in French colleges and lyceums]. Retrieved from <http://disser.com.ua/contents/27524.html>.
2. Molokov, D.S. (2013). Zarubezhnyi opyt predostavleniia uslug v sfere dopolnitelnoho obrazovaniia detei [Foreign experience of rendering of services in the sphere of additional education of children], Yaroslavskii pedahohicheskii vesnik, № 1, Vol. 2, 1-7.
3. Marchenko, H. V. (2005). Istoriia vynykennia i rozvytku ekolohichnoi osvity shkoliariv u Velykii Brytanii. [The history of beginning and development of pupils' ecological education in Great Britain], Humanitarni nauky, № 1, 97-106.
4. Memorandum Evropeyskoi komisii 2000. Redaktsia 1437 (2000) Pro neformalnu osvitu [Memorandum of European committee 2000. Wording 1437 (2000) About non-formal education]. Retrieved from: <http://www.bologna-berlin2003.de/pdf/MemorandumEng.pdf>.
5. Parfilova, H. H. (2003). Ekolohycheskoie vospitanie mladshykh shkolnikov v semie [Ecological education of primary school pupils in the family]. Kazan.
6. Shulzhenko, A. K. (2003). Razvytiie ekoloho-esteticheskoi kultury lychnosti v sovremennoi Hermanii [The development of ecologico-aesthetical culture of personality in present-day Germany], Pedahohika, № 1, 94-97.
7. Colley H., Hodkins P. & Malcom J. Informality and formality in learning. Lifelong Learning Institute University of Leeds. pp. 15-23.
8. Eila Jeronen, Juha Jeronen & Hanna Raustia. (2009). Environmental Education in Finland – A Case Study of Environmental Education in Nature Schools, International Journal of Environmental & Science Education. Vol. 4, No. 1, pp. 1-23.
9. Informal country report. Czech Republic. Retrieved from: www.unece.org
10. Polski Klub Ekologiczny [Polish ecological club] Retrieved from: <http://pkeom.most.org.pl/>